

ОСНОВНІ КРИЗОВІ ЯВИЩА В УКРАЇНІ НА СЬОГОДНІ ДЛЯ ЖІНОК

МОЖДЕ Пурызданхах - науковий співробітник RIFS Потсдам, аспірант кафедри міжнародного та європейського права Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Mojdehpooryazdankhah@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9192-4812>
УДК 341.215.4
DOI 10.32782/EP.2023.4.17

Мільйони людей в Україні були змушені покинути свої домівки і потребують гуманітарної допомоги у зв'язку з тим, що ця криза стала найбільшою і найшвидше зростаючою кризою переміщення в Європі з часів Другої світової війни. Понад 8 мільйонів людей втекли до сусідніх країн як біженці, тоді як мільйони інших були переміщені в Україні і терміново потребують гуманітарної допомоги. Багато з них переміщені або не можуть покинути Україну через зростання насильства, руйнування мостів і дофіг, брак ресурсів або інформації про те, де знайти безпеку і притулок. Світ є свідком загибелі невинних цивільних осіб, руйнування критично важливої інфраструктури та масового переміщення в Україні та за її межами. Ті, хто залишився в Україні, стикаються з небезпекою життя в облозі, намагаючись вижити без води, тепла та електроенергії. Тим часом, безпервні обстріли ускладнюють доступ до продуктів харчування та медичної допомоги. Більшість із тих, хто переміщується, - це жінки та діти, які завжди більш вразливі до експлуатації та насильства під час кризових ситуацій. Війна послабила інфраструктуру України та занурила економіку країни в глибоку рецесію. Бідність, нестача води та їжі, відсутність психологічної безпеки, відсутність доступу до системи охорони здоров'я та медицини, стандартів охорони здоров'я, а також репродуктивного здоров'я, напади на склади та закладання мін на сільськогосподарських угіддях, міграція переміщених осіб через умови війни, 90% з яких - жінки та діти. Це спричинило гендерну та демографічну кризи. Катастро-

фічне пошкодження енергетичної інфраструктури України, включаючи електро-, тепло- та водопостачання, також є широкомасштабною кризою. Війна спровокувала значні проблеми у сфері захисту, оскільки цивільне населення наражається на обстріли, збройне насильство, мінування, розлучення сімей, мародерство, виселення та торгівлю людьми. Безпервні обстріли також призводять до виникнення потреб у психіатричній допомозі, від яких страждає кожен четвертий українець. Це стрес, тривога, депресія та посттравматичний стресовий розлад. Конфлікт охопив практично всі аспекти життя і діяльності людини - від охорони здоров'я і культури до освіти, економіки і сільськогосподарського виробництва, перетворивши деякі з процвітаючих і жвавих міст України на безлюдні і зруйновані міста-примари, породивши привид глобальної нестачі продовольства.

Ключові слова: гендерна криза, продовольча криза, бідність, репродуктивне здоров'я, здоров'я жінок, експлуатація жінок.

Вступ

Актуальність дослідження

24 лютого 2022 року, відколи Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, конфлікт завдав невимовних страждань українському народові: тисячі людей загинули, мільйони були змушені покинути свої домівки, а найважливіші об'єкти цивільної інфраструктури були зруйновані. Жінки та дівчата України стикаються з важкими наслідками - від зростання торгівлі людь-

ми та гендерно зумовленого насильства до втрати важливих засобів до існування та зростання рівня бідності. Масштабне руйнування інфраструктури призвело до того, що послуги для постраждалих, охорона здоров'я та інші критично важливі форми підтримки стали недоступними для багатьох [1].

24 лютого 2023 року війна Росії проти України досягла своєї річної позначки. За цей рік багато українців були змушені покинути свою країну, що призвело до найшвидшого та наймасштабнішого переміщення населення в Європі з часів Другої світової війни. Населення України швидко скорочувалося ще до війни через низьку народжуваність, високий рівень смертності та високий рівень еміграції. Дослідження демографічного майбутнього України показує, що війна та спричинене нею переміщення посилять скорочення та старіння населення України, а також відбудуться кардинальні зміни в структурі населення – особливо в молодших вікових групах [2].

Майже третина населення України була змушена покинути свої домівки. Близько 60% з 7,7 мільйона внутрішньо переміщених дорослих становлять жінки, а 90% з 5,6 мільйона біженців, які покинули Україну, – жінки та діти, що робить цю кризу переміщення однією з найбільш гендерно забарвлених криз сучасності [3].

Станом на квітень 2023 року, за оцінками, 8,1 мільйона українців втекли до інших частин Європи, з яких понад 5 мільйонів зареєстровані для отримання тимчасового захисту або аналогічних національних схем захисту. Наразі Польща є найбільшою країною, що приймає біженців, де зареєстровано 1,5 мільйона біженців з України. Ще 5,4 мільйона українців зареєстровані як внутрішньо переміщені особи [4, Р 2].

Оскільки повномасштабне вторгнення Росії в Україну триває вже другий рік, війна продовжує завдавати руйнівного удару по добробуту мільйонів жінок, дівчат і молодих людей. Доступ до засобів до існування та базових послуг, включно з життєво важливими послугами з охорони сексуального та репродуктивного здоров'я та інформацією, був серйозно порушений.

Гендерно зумовлене насильство також широко розповсюджене, але про такі випадки продовжують замовчувати [5].

Жінки та дівчата України стикаються з важкими наслідками – від зростання торгівлі людьми та гендерно зумовленого насильства до втрати важливих засобів до існування та зростання рівня бідності. Масштабне руйнування інфраструктури призвело до того, що послуги для постраждалих, охорона здоров'я та інші критично важливі форми підтримки стали недоступними для багатьох. Сьогодні захист цивільного населення та надання допомоги майже 18 мільйонам українців, які її потребують, мають залишатися головними пріоритетами. Порушення прав людини – такі як акти сексуального насильства, кількість яких стрімко зростає – мають бути розслідувані, а жертви мають отримати справедливе покарання. Оскільки жінки продовжують нести різний і додатковий тягар конфлікту, вони повинні бути представлені на всіх платформах прийняття рішень щодо деескалації, запобігання конфлікту, пом'якшення його наслідків та інших процесів, спрямованих на досягнення миру і безпеки для всього народу України [6].

Війна погіршила рівень доступу до здоров'я та медичних послуг у країні, особливо для людей, які проживають у районах, наближених до лінії зіткнення, та на територіях, які частково перебувають під контролем, але система охорони здоров'я країни є гнучкою, і загальний доступ до медичних послуг залишається відносно високим. Однак результати також показують, що більше половини людей, які зверталися за певною формою медичної допомоги, стикалися принаймні з однією проблемою, причому основними бар'єрами були вартість ліків і лікування [7, Р 3].

Одним із найбільш загрозливих ризиків у сфері захисту, про які повідомлялося до цього часу, є розлучення з сім'єю, що для дівчат може підвищити ймовірність сексуальної експлуатації та торгівлі людьми. Крім того, домогосподарства, очолювані жінками, складають більшість груп з найвищим ризиком бідності та продовольчої незахищеності, включаючи самотніх батьків

з кількома дітьми або дітьми з інвалідністю, або тих, хто доглядає за літніми членами сім'ї. Жінки також складають 80% усіх медичних і соціальних працівників в Україні, і тому можуть вирішити не евакуюватися. Багато біженців – це жінки та дівчата, що призводить до гендерних ризиків у сфері захисту та необхідності приділяти пріоритетну увагу гендерним питанням у гуманітарному реагуванні [8].

Міжнародна та регіональна підтримка

Військову, фінансову та гуманітарну допомогу, обіцяну урядами України в період з 24 січня по 2022 рік, надала 41 країна, зокрема країни-члени ЄС, інші члени G7, а також Австралія, Південна Корея, Туреччина, Норвегія, Нова Зеландія, Швейцарія, Китай, Тайвань, Індія та Ісландія [9].

Міжнародний комітет порятунку (IRC) розпочав надзвичайне реагування на війну в лютому 2022 року, співпрацюючи з місцевими партнерами в Україні, Польщі та Молдові, щоб охопити найбільш вразливі верстви населення, надаючи предмети першої необхідності, грошову допомогу, покращуючи доступ до охорони здоров'я та створюючи безпечні місця для жінок і дітей [10].

ОЕСР та Уряд України започаткували чотирирічну програму, яка підтримує програму реформ, відновлення та реконструкції в Україні та допоможе їй реалізувати свої амбіції щодо вступу до ОЕСР та Європейського Союзу. Це забезпечить життєво важливу підтримку Україні під час війни, водночас гарантуючи найкраще використання допомоги на відновлення для сприяння економічному розвитку та добробуту громадян. Програма складається з 31 огляду політики та проектів з розбудови спроможності. Вона передбачає участь України в 24 органах ОЕСР, а також приєднання до більш ніж 70 правових інструментів ОЕСР протягом чотирьох років [11].

ЮНФПА надає життєво важливі послуги жінкам і дівчатам, які потребують гуманітарної допомоги через війну в Україні. Це стосується як людей, переміщених всередині України, так і тих, хто втік до сусідніх країн [12].

ЮНФПА продовжує співпрацювати з партнерами для забезпечення доступу до послуг у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я (СРЗ) та протидії гендерно зумовленому насильству (ГЗН) для жінок і дівчат у більшості регіонів України та в сусідніх країнах з метою подолання гуманітарної ситуації, що розвивається. Запустила в Україні простір, дружній до жінок, створений у Вільнюсі, і наразі їхня загальна кількість досягла 28. Ці простори пропонують такі послуги, як юридичні та психологічні консультації, медична допомога та професійне навчання, що охоплюють широкий спектр тем, пов'язаних із сексуальним насильством, включаючи домашнє насильство та сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, а також права постраждалих від нього. За підтримки ЮНФПА було також введено в дію спеціалізований центр для постраждалих від ГОН та відкрито новий Центр підтримки постраждалих (ЦПН) у Мукачевому, Західна Україна, який слугує ефективною точкою входу для постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, для отримання допомоги. Мобільний додаток «ГОН» – це інноваційна технологія, яка дозволяє постраждалим та особам, які перебувають у групі ризику, безпечно повідомляти Національну поліцію про своє місцезнаходження та негайну потребу в допомозі [4, Р 2].

У рамках Регіонального реагування на проблеми біженців Структура ООН Жінки створила та очолила Регіональну робочу групу з гендерних питань, до складу якої входять майже 40 організацій, для підтримки інтеграції гендерних аспектів у реагування ООН у приймаючих країнах, включаючи Молдову, Румунію, Польщу, Словаччину та Угорщину. Робоча група проводить гендерні тренінги для гуманітарних організацій та здійснює регіональний аналіз та адвокаційну роботу з метою інформування про реагування на проблеми біженців у всьому регіоні [3].

Незалежна міжнародна комісія з розслідування подій в Україні окреслює основні висновки, зроблені з початку вико-

нання свого мандату. Зібрані докази свідчать про те, що російська влада вчинила широкий спектр порушень міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права в багатьох регіонах України та в Російській Федерації. Багато з них становлять воєнні злочини і включають безглузді вбивства, напади на цивільне населення, незаконне позбавлення волі, тортури, зґвалтування, примусове переміщення і депортацію дітей. Комісія дійшла висновку, що російські збройні сили здійснюють напади із застосуванням вибухової зброї в населених пунктах з явною зневагою до шкоди і страждань цивільного населення. Вона задокументувала невибіркові і непропорційні атаки, а також нездатність вжити запобіжних заходів, що є порушенням міжнародного гуманітарного права. Крім того, Комісія встановила, що хвилі нападів російських збройних сил, починаючи з 10 жовтня 2022 року, на об'єкти енергетичної інфраструктури України та застосування тортур російською владою можуть становити злочини проти людяності [13].

Висновок

1) Війна по-різному впливає на жінок і чоловіків та поглиблює існуючу нерівність. Жінки з вразливих груп маргіналізуються і непропорційно страждають від криз, спричинених війною.

2) Жінки та чоловіки здебільшого виконують різні ролі на війні. Хоча жінки та жіночі організації відіграють надзвичайно важливу роль в умовах гуманітарної кризи, вони практично відсутні в процесах прийняття рішень на місцевому та національному рівнях, а також у переговорному процесі, що відбувається між Російською Федерацією та Україною.

3) Безробіття серед усіх категорій населення, ймовірно, зростатиме, що продовжуватиме виштовхувати жінок у вразливі неформальні сектори економіки.

4) Жінки та чоловіки стикаються з різними труднощами у доступі до необхідних їм послуг та ресурсів. Це, зокрема,

- відсутність безпечного та доступного житла;

- гостра нестача продуктів харчування, води та енергії;

- перешкоди у доступі до готівки, фінансової та соціальної підтримки;

- гострі перебої у сфері охорони здоров'я, включаючи доступ до послуг у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я (СРЗ), причому різні групи потребують доступу до спеціалізованих ліків та лікування;

- Порушення у сфері освіти, що впливають на дітей, молодь та осіб, які здійснюють догляд за ними;

- Відсутність документів про реєстрацію актів цивільного стану, що може обмежити доступ до гуманітарної допомоги;

- обмежений доступ до інформації, особливо через нестабільне функціонування або пошкодження Інтернету та електричних мереж у найбільш постраждалих районах.

5) З'являється багато нових проблем у сфері захисту, таких як підвищений ризик гендерно зумовленого насильства (ГЗН), від якого непропорційно страждають жінки та дівчата, особливо з вразливих груп. Це, зокрема, такі проблеми:

- питання безпеки, пов'язані з ГОН, сексуальним насильством, пов'язаним з конфліктом, та торгівлею людьми;

- зростаючі потреби у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (ПЗПСП).

6) Переміщення населення та потоки біженців мають значні гендерні особливості: жінки стикаються з численними труднощами на кордоні, а деякі групи людей, зокрема жінки, чоловіки, хлопці та дівчата з інвалідністю, не можуть покинути країну.

7) Жінки-активістки, активістки громадянського суспільства, журналістки та правозахисниці стикаються з більшими ризиками для своєї особистої безпеки, включаючи більші ризики викрадення та переслідування [14. Р 6].

Війна в Україні негативно вплинула на здоров'я людей та сектор охорони здоров'я, створивши бар'єри для доступу до планових та екстрених послуг, пошкодивши та зруйнувавши медичні заклади, а також первантаживши ті, що продовжують функціонувати. Крім того, медичні працівни-

ки були змушені покинути свої домівки, а ланцюги постачання основних лікарських засобів та витратних матеріалів були порушені [15].

Поняття солідарності та відповідальності за надання допомоги в цій ситуації викликають особливе занепокоєння, у тому числі щодо сексуального та репродуктивного здоров'я, прав і правосуддя. Як частина зусиль з надання допомоги та міжнародної відповідальності за допомогу, політичні механізми ООН, включаючи Раду Безпеки, відіграють важливу роль у запобіганні порушенням прав людини та виконанні зобов'язань у сфері прав людини, включаючи порушення сексуальних і репродуктивних прав відповідно до гуманітарного права [16].

ООН Жінки, керуючись перспективою рівності, закріпленою в Статуті Організації Об'єднаних Націй, працює в напрямку ліквідації дискримінації щодо жінок та дівчат, розширення прав та можливостей жінок, досягнення рівності між чоловіками та жінками як партнерами та користувачами розвитку, дотримання прав людини, гуманітарної діяльності, забезпечення миру та безпеки. ООН Жінки ставить права жінок у центр усіх своїх зусиль, очолює та координує діяльність системи Організації Об'єднаних Націй з метою забезпечення того, щоб всесвітні зобов'язання щодо гендерної рівності та гендерного мейнстримінгу були втілені в життя. В Україні Структура ООН Жінки продовжуватиме надавати пріоритетне значення потребам жінок та дівчат під час кризи, спричиненої війною, у тісній співпраці з жіночими громадськими організаціями та іншими партнерами. Через серію подальших оперативних гендерних аналізів Структура ООН Жінки намагатиметься інформувати про гуманітарні заходи реагування та відстоювати першочергові потреби всіх людей, включно з найбільш вразливими» [14, С. 35].

Література

1.ООН Жінки, У фокусі: Війна в Україні – криза для жінок і дівчат, 22.02. 2023. <https://www.unwomen.org/en/news-stories/in-focus/2022/03/in-focus-war-in-ukraine-is-a-crisis-for-women-and-girls>.

2.Європейська комісія, EU Science Hub, Війна посилює скорочення населення України, як показує новий звіт, 8 березня 2023 року, Об'єднаний дослідницький центр. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/war-exacerbates-ukraines-population-decline-new-report-shows-2023-03-08_en.

3.ООН Жінки, Європа та Центральна Азія, Українська криза є гендерно зумовленою, як і наша відповідь, 20 лютого 2023 року. <https://eca.unwomen.org/en/stories/in-focus/2023/02/in-focus-war-in-ukraine-is-a-crisis-for-women-and-girls>.

4.UNFPA EECA, Ukraine Emergency Situation Report #18 – 17 May 2023, May 2023, P 2. <https://www.unfpa.org/resources/ukraine-emergency-situation-report-18-17-may-2023>.

5. Фонд народонаселення ООН, Україна: Конфлікт посилює вразливість жінок і дівчат, 24.02.2023, <https://www.unfpa.org/ukraine-war>.

6. ООН Жінки, Війна в Україні – це криза для жінок і дівчат, 22 лютого 2023 року, <https://www.unwomen.org/en/news-stories/in-focus/2022/03/in-focus-war-in-ukraine-is-a-crisis-for-women-and-girls>.

7. Всесвітня організація охорони здоров'я, ВІДПОВІДЬ НА КРИЗУ В УКРАЇНІ: 15, БЕРЕЗЕНЬ 2023 р. БЮЛЕТЕНЬ, <file:///C:/Users/MPO/Downloads/WHO-EURO-2023-6172-45937-69323-eng.pdf>.

8. РОБОЧА ГРУПА НУО «ЖІНКИ, МИР І БЕЗПЕКА», Гендерний аналіз ситуації в Україні, квітень 2022 р., <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2022/04/report/gender-analysis-of-the-situation-in-ukraine/Gender-Analysis-of-the-Situation-in-Ukraine-April-2022.pdf>.

9. Інститут світової економіки KIEL, Ukraine Support Tracker Європейський Союз База даних військової, фінансової та гуманітарної допомоги Україні, Кейтлін Бушнелл, Андре Франк, Іван Харитонов, Крістофер Шейд, Леон Вайзер та Крістоф Требеш, 7 вересня 2023 року.

10. IRC, Топ-10 криз, які світ не може ігнорувати у 2023 році, 14.10.2022. <https://www.rescue.org/article/top-10-crises-world-cant-ignore-2023>.

11. ОЕСР посилює підтримку України чотирирічною програмою, 07. Черв.2023, <https://www.oecd.org/newsroom/oecd-strengthens-support-for-ukraine-with-four-year-country-programme.htm>.

12. Фонд ООН у галузі народонаселення, Звіт про надзвичайну ситуацію в Україні #19 – 14 липня 2023 року, Липень 2023 р., видавець UNFPA СБЦА, <https://www.unfpa.org/resources/ukraine-emergency-situation-report-19-14-july-2023>.

13. УВКПЛ, Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування ситуації в Україні, Рада з прав людини, п'ятдесят друга сесія, 27 лютого – 31 березня 2023 року, пункт 4 порядку денного, Ситуації з правами людини, які потребують уваги Ради, С. 1. https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_AUV_EN.pdf.

14. ООН Жінки та піклування, Женева, ОПЕРАТИВНИЙ ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ: ОГЛЯД ВТОРИННИХ ДАНИХ; 29.03. 2022, С. 6,35. https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-05/UNWomen_BRIEF_A4_2022_UKR-1.pdf.

15. ООН МІГРАЦІЯ, КРИЗА В УКРАЇНІ 2022-2023: РІК ВІДПОВІДІ, Періодичний звіт МОМ в Україні про реагування на кризу за 1 рік Спеціальний звіт Ukr.pdf, С. 27, <https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2023-03/ІОМ%20Україна%20Regional%20Response%201%20Year%20Special%20Report%20Ukr.pdf>.

16. Сексуальне та репродуктивне здоров'я, права та правосуддя в умовах війни проти України 2022, Естер Кімедія та Емма Пітчфортб, Sex Reprod Health Matters. 2022; 30(1): 2052459, Опубліковано онлайн 2022 квітня 8. doi: 10.1080/26410397.2022.2052459, PMID: PMC9004523, PMID: 35289724, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9004523>.